

FERHUNDE KALFA

HalidZly Uşaklıgil (1866 - 1945)

Ferhunde, küçük hanımla beraber büyümüşü. Beraber büyümüş olmak imtiyazı Ferhunde'ye ev halkı içinde hususî bir mevki, bir müstesna kader vermişti; birkaç kereler efendinin azından işitmişti ki Ferhunde evin bir kızı gibidir. Onun için Hasna'ya ne yapılsa mutlaka bir aynı, biraz daha muhtazar, biraz daha hafif olarak Ferhunde'ye de yapılırdı; hiç olmazsa renk itibariyle bir karabet, bir müşabehet gözetilir. Hasna'ya bir bayram için meselâ pembe ipekten bir kumaş alınırsa Ferhunde için bir yünlü yahut basma, fakat her halde pembe bir şey alınırdı ve bu Ferhunde için ıktifa olunacak bir vicdan itminanı idi.

Onun için Hasna'ya görücüler gelmeye başlayınca Ferhunde gizli bir sevinç duydu; bu görücüler kendine de bir izdivaç mübeşşiri hükmünde idiler, mademki küçük hanımdan ayrı tutulmuyor. Görücüler geldikçe ona kanatlar takılır, merdivenlerden uçarak iner çıkar, yaşmakları, feraceleri almak vazifesini başkalarına bırakarak soluk soluğa koşar, küçük hanıma haber verir, giyilecek esvap hakkında uzun uzun mücadeleler eder, sonra bir aralık ortadan kaybolur, beş dakika sonra değişmiş olarak dönerdi. En mühim vazife onundu, misafirlere kahve verirdi ve bu rasime için Ferhunde Kalfa da giyinir kuşanırdı.

Âdet etmişti; mutlaka esvabını küçük hanımınkine yakıştırmaya çalışırdı; bugün küçük hanım görücülere yeşil mantinlerle çıkacak öyle mi? Ferhunda derhal karar verirdi: o da tirşe basmalarını giyecek.

Sonra küçük hanım önde, Ferhunde Kalfa arkada görücülerin huzuruna çıkılırdı. Kahveleri verdikten sonra Ferhunde gider, tâ küçük hanımın sandalyesine muvazi bir yerde gözlerini indirerek, derunî bir hicap ile kızarak tâ kalbinden gelen bir titreme ile elinde kahve tepsisi, bekler, burada beş on dakika küçük hanımla beraber görücüye çıkmış bir kız hayatını yaşardı.

Görücülerin yanından çıkılınca, helecan içinde, küçük hanımla beraber koşar, onunla odaya kapanır, küçük hanımın boynuna sarılır, zapta kuvvet bulunamamış bir sevinç coşkunluğu ile: "Çıldıldır mî? Ne oluyorsun? Kendine gel, Ferhunde!.." iltarlarına rağmen öper, öperdi. İlk defalarında: "Ah bilsen, küçük hanımcığım, ne kadar sıkıldım!.." derdi. Sonraları "artık alıştım, şimdi üzülmiyorum, artık gelin olu-

versen de..." demeye başlamıştı. O mutlaka giden görücülerin kendisine de bir şeyler getireceklerinden, bu evin içinde dönen izdivaç meselelerinden kendisine de bir hisse isabet edeceğinden vicdanî bir kanaatle emindi. Bunu ne onun, ne başkalarının söylemesine hacet yoktu, bu o kadar tabîî bir şeydi ki söylenmesi hattâ tabîîliğini ihlâl ederdi; mademki küçük hanımdan ayrı tutulmuyor.

Kendi güzelliğine itimadı vardı; hattâ görücüler gelmeye başladıktan sonra küçük hanımla kendi arasında mukayeseler kurar, nispetler tayin eder, hesap neticesinde kendisine pek de iftihara medar olmayacak yekûnlar çıkarmazdı. Onun kısa kısa siyah kaşları, yumuşakça küçük siyah gözleri, pek ziyade utandığı zaman donuk bir pembe tabaka altında dalgalanan kışmırî bir rengi, geniş omuzlar altında gittikçe darlaşan gövdesiyle hoş bir endamı vardı. Bütün bunları eski kırılmış bir aynadan aşırarak odasında ihtimamla muhafaza olunan el kadar bir parçada uzun uzun tetkik ederek hükmetmişti ki, Ferhunda Kalfa öyle yabana atılacak bir şey değildi. Yalnız küçük hanımın bir şeyini kıskanırdı; sarahatle tevîl etmeksizin kıskanırdı: Sarı saçlar... Kaşlara, gözlere, tene o kadar ehemmiyet vermezdi. Kendisinde bunları karşılayacak kıymetler, meziyetler bulurdu; fakat saçlar... Ah, mümkün olsa onları değiştirmek, bu kara şeyleri sarı, sapsarı, sıрма yapmak mümkün olsa!...

*

Düğüne karar verildikten sonra ufak bir korku ile beraber sevinmekten hâlî kalmamıştı; hattâ bir gece farkında olmaksızın o korkuya lüzumundan ziyade nefsinin teslim ettiğini birden hissedince silkinerek kendi kendisini şiddetli bir azap ile haki-kate davet etmişti: Çılgın kız! Çift düğün yapacak değiller a! Her şeyin sırası var.

Kıskanmıyor, aksine o beklenen sıra çabuk gelmek için herkesten ziyade o telâş ediyor, her sabah çarşıya çıkılmak lüzumunu küçük hanımın hatırına o getiriyordu. Bu çarşı seferlerinde hanımlara o refakat ediyor, işlenmiş terlik kutuları, türlü türlü kumaş paketleri, sırmalı bohçalar, havlular, kollarının arasında biriktikçe bunların başkasına taşıtırılmasına müsaade etmeyerek kucağından taşan eşya ile hanımların arkasından koşuyordu. Bunları koltuğunun altında, göğsünün üstünde taşıdıkça, sık-tıkça izdivaca nefsince bir yaklaşma hasıl oluyor, onlardan ruhuna bir hülya kokusu, bir saadet müjdesi geliyordu.

Böyle eve neler taşıdı! Terden yaşmağı yanaklarına yapışarak, yorgunluktan soluya soluya İstanbul'un bin köşesinden neler neler getirirdi! Ve hep bunlar alınırken, beğenilirken kendisini, kendi düğününü düşünür, tabîî bir insaf hissesiyle mevkiini tayin, hülyalarını tadil etmekle beraber bunlardan, bütün bu kumaşlardan, işlenmiş şeylerden, gümüş evaniden kendisine de küçük kıtada, daha az, daha ucuz, daha sade bir çeyiz tertip ederek içinden, tâ vicdanının derinlerinden türlü emellere yol açardı: "Şundan ben de alayım, varsın biraz sade olsun", "Bunun elbette bir ucuzunu bulurum, ama daha küçük olacaktı, ne zarar var?" derdi.

Bunlar eve getirilip de herkes başına üşüşünce Ferhunde, bir ateş parçası kesilirdi. Elinden gelse bunları kimseye göstermeyecek, kimsenin el sürmesine razı olmayacaktı; bunlara bakmak, dokunmak hakkı, küçük hanımdan sonra yalnız kendi-

sine münhasır hükmündeydi; onları herkesten kıskanır, esirgerdi.

Çarşıda refakat hakkını kimseye bırakmadığı gibi evde dikilecek, yapılacak şeylere de kimseyi karıştırmazdı; bir gece "Haydi! artık yoruldun, git de yat!" dedikleri için hüngür hüngür ağlamış, saatlerce matem tutmuştu.

Bir gün sofrada efendi ile hanım ufak bir fısıltıdan sonra Ferhunde'ye bakarak ikisi de gülümsediler, onun yüreği oynadı, ihtiyarsız gözlerini indirdi.

O gece Ferhunde olmayacak vesileler icat ederek beyefendi ile hanımın yanına girdi çıktı, o gülümsemenin mânasına dair bir koku almak istiyordu. Kendi kendisine "Acaba ne var?" diyordu. Ne olduğundan âdeta emindi: "Acaba kim istiyor?" diyordu.

Ertesi sabah hanımın sesi işitildi: - Ferhunde seni efendi istiyor.

Az kaldı düşecekti, bir müddet cevap veremedi, bir hareket edemedi, dizleri titriyordu. Efendinin yanına girince gözlerini kaldırıp bakamıyordu, nihayet, işte o sadet müjdesini almak dakikası gelmişti!..

Efendi kesik kesik başladı: - Ferhunde! Sen Hasna ile beraber büyüdün, seni şimdiye kadar ondan ayrı tutmadım, sen de hepimizin memnuniyetini kazandın!..

Ferhunde nefes alamıyordu. Efendi devam etti:

- Şimdi Hasna yabancı bir eve gidiyor, orada yanında candan bir kimse bulunmayacak olursa pek ziyade sıkılacak. Nihayet düşündük, seni beraber göndermeğe karar verdik, iştiriyor musun Ferhunde? Hasna ile beraber gideceksin. Senden eminiz, ona nasıl sadakatle hizmet edeceğini pek iyi biliriz. Sonra, bir iki sene sonra, hayırlı bir sırada da, elbet sen de mükâfatını görürsün, anlıyor musun, Ferhunde?

Ferhunde anlıyordu, ilerledi, efendinin eteğini öptü ve kalbinde azim bir sevinçle çıktı; evet, seviniyordu. Şüpheli bir vaziyette kalmaktan elbet böyle açık bir vaat almak daha hayırlıydı. Bir iki sene sonra? Bir iki senenin ne ehemmiyeti var? Göz açıp kapayıncaya kadar sene geçiyor, "hayırlı bir sıra"dan maksadı da anlamıştı, kendi kendisine: "Ne olacak küçük hanımın bir çocuğu olunca..." diyordu.

Bu vak'adan sonra Ferhunde'ye bir başka hiffet geldi, o güne kadar ufak bir korkudan hâli kalmamıştı, fakat bu defa işte emelinin ufkuna ciddî ve sarîh bir ümit dikilmişti. Düşünde Ferhunde'nin şahsiyeti taaddüt etti, bir Ferhunde'den yüz Ferhunde çıktı, her tarafta ona tesadüf olunuyor, her iş başında o görülüyordu. Bu düşün bir nevi onun düşününün mukaddimesi idi. Böyle sevinç ve telâş ile kalabalığın içinde koştukça kendisine de bir parça gelin oluyor nazarıyla bakıyordu.

Ona hep cihazlık carîye sıfatıyla "Kalfa!.. Kalfa!.." diyorlar ve Ferhunde Kalfa, etrafında yükselen bu ihtiram hitabı arasında bir iki sene sonra bir hayırlı sırada yapılacak olan düşünün başlangıç lezzetini bugünden duyarak düşün evini sevinç ve telaşla dolduruyordu.

Bu günden sonra bekleme devresi başladı. Doğrudan doğruya sormaya cesaret edemez, bir küçük istifsar kelimesinin müdahalesiyle gizli emellerine nüfuz edilmesine sebebiyet vereceğinden ihtiraz ve sükût ederek beklerdi. Fakat günler, aylar geçiyor, hâlâ o beklenen şeyden bir haber gelmiyordu. Bir gün kızarak, utanarak her

vakit her şey hakkında teklifsiz görüştüğü küçük hanımından bu defa sıkılarak sormaya cesaret etti: "Küçük hanımcığım, yapyalnız kaldık, bize ne vakit bir eğlence çıkacak?" Aldığı cevap hiç hoş değildi. "Aman Ferhunde, sen de, hiç yeni gelinliğini bilmeyeyim mi?"

O gün Ferhunde'nin başına ağırlı geldi, dilim dilim limon keserek kahveye batırdıktan sonra başına bağladı ve hep evin içinde akşama kadar böyle dolaştı. Artık zavallı kalbi isyan etmeye başlıyordu. Demek küçük hanım eskiyecek, ondan sonra çocuk doğuracak, daha sonra Ferhunde düşünülecek?

Artık titizleşiyor, olmayacak bahanelerle kavgalar icat ediyor, damat bey biraz yüksek sesle bir şey söylese yukarı çıkıp saatlerle ağlıyordu.

Sabahları kalktıkça yatağının içinde oturur ve uzun uzun düşünerek düğünden beri geçen zamanın hesabını bulmaya çalışırdı. Kendi kendisine "Mevlûttan sonraydı, o sene yazın Kadı köyü'ne gittik, bir sene de Çamlıca'da kaldık, şimdi yine yaz geliyor..." diye seneleri birbirine ekleyerek bir yekûn bulmak ister, sonra: "Üç sene.. üç sene olmuş..." nidasiyle hayret ederken birden bir şey kalbini kıvırdı: "Bir sene de yazı burada geçirdik, demek dört sene oluyor. Dört sene! Küçük hanım hâlâ yeni gelinliğini bilecek!"

O vakit küçük hanıma düşman olur, o sabah aşağıya indikten sonra bütün hizmetini ters bir tarafla, çatık kaşlarla görürdü.

Bir gün evin içinde bir yeni haber duyuldu: "Gelin hanım gebe imiş!" denildi. Ferhunde artık sıkılmadı, bu haberin sıhhatinden emin olmak istiyordu, küçük hanımına koştı ve tereddütsüz, açıktan açığa sordu; ona gülerek: "Galiba!" cevabı verildi.

Oh! Bu müphem cevap onu nazil üzdü, günlerce, haftalarca uykusu kaçtı. Nihayet haberin sıhhati tahakkuk edince Ferhunde'ye büyük bir kalp istirahati, bir vicdan emniyeti geldi. Şimdi artık önünde meşkül bir bekleme değil, malûm bir mühlet vardı.

Bütün eski faaliyetini, neşesini tekrar buldu, artık küçük hanımının yanından ayrılmıyor, gözünün içine bakıyor, o merdivenlerden inerken kollarına girmek istiyordu.

İkide birde sorardı: "Daha ne kadar var, küçük hanım?.. Şimdi sekiz aylık mı oldu? Daha bir ay var, tam otuz gün deseniz e!.."

Bu bekleyiş helecanı onu sarartıyor, kuvvetten düşürüyordu, artık bütün hayatı bir marazı asabiyet içinde hummalarla geçiyordu.

Çocuğu çıldırısıya sevdi, hemen bütün hizmetlerini üstüne aldı, hele çamaşırları yıkamak vazifesini herkesten esirgedi. Zıbınlarını, gömleklerini çitiledi. Tâ çamaşırlıktan sesi işitilirdi: "Sevsinler de sevsinler! Kendine göre çamaşırları da varmış..."

Fakat bütün bu muhabbetlerle beraber çocuk kendisine bir müjde getirmekte gecikiyor. Ferhunde ninni söyleyerek beşiği salladıkça aylar da birer birer geçerek o eski senelere katılmaya gidiyordu.

O artık beklemez olmuştu, şimdi bir fütur başlangıcının hissiyatıyla emellerine bir atalet geliyor, ve ayaklan gittikçe ağırlaşarak, endamı gittikçe çökerek evin içinde yorgun yorgun dolaşıyordu.

Ona artık Ferhunde Kalfa denilmiyor, Sabit Bey'in dadısı deniliyordu. Bu unvan başka ağızlara da sirayet ederek yavaş yavaş Ferhunde Dadı unvanıyla tanılır oldu ve bu sanki onu yirmi sene ihtiyarlattı.

*

Bir bayram günü çocuğu dadısıyla beraber büyük babasına gönderdiler. Dönüşte büyük efendi dedi ki: - Biraz dursan a, Ferhunde. Senin hizmetine artık mükâfat zamanı geldi.

O zaman efendi çekmecesinin kapağını açtı, kalemini baş parmağının tırnağında cıtlattı, bir kâğıt çekti ve düşüne düşüne, her kelime için kalemini dört beş kere hokkasına batıra batıra uzun uzun yazdı, tekrar okudu, cebinden mührünü çıkarıp mürekkepletti ve ihtimamla kâğıda bastıktan sonra bu ameliyatı dikkatle takip eden çocuğa uzatarak: - Al, Sabit! Dadına ver, artık rahat etsin... dedi.

Ferhunde o dakikaya kadar anlamamıştı, efendinin bu sözü hakikati birden tefsir etmiş oldu. Teessüründen, sevincinden oraya yığılıverecekti. Çocuğun elinden kâğıdı alarak efendisinin ayaklarına kapandı.

Demek o kadar zamandan beri beklenen saadet dakikası gelmişti. Demek o artık gelin olabilecekti ve şimdi aralarında birkaç beyaz tel fark olunan saçlarını, bu kara şeyleri sarı, sapsarı, sırma gibi yapmak mümkün olacaktı.

Bu akşam Ferhunde bu bahtiyarlık hücceti ile eve dönünce damat bey de buna kendi tarafından bir mükâfat hissesi ilâve etmek isteyerek:

- Ferhunde Dadı, seni gelin etmek de benden. Sabit'i çabuk büyüt, mektebe verelim de... dedi.

Ferhunde'nin bir müddetten beri yavaş yavaş sönen, küllenen emel ateşinin üzerinden bir rüzgâr geçmiş gibi oldu. Bu kâğıt parçası bütün hülya kuvvetlerini ihya etmiş, tazelemişti. Onu sandıktan, bohçaların arasından çıkarıp öpüyor, derin derin esrarla dolu mealini düşünüyormuşcasına saatlerle bu yazılarla bakıyordu... Sonra gider, gizlice bir aynada saçlarını muayene ederdi: Bir, iki, üç... oh! Şimdi onlardan birçok vardı, fakat mademki boyayacak.

*

Sabit'in mektep meselesi iki büyük mateme karıştı, büyük efendi ile büyük hanım birbirlerinin arkasından senelerce düğün ihtimallerinin önüne set çekerek aileyi matemde bıraktılar. Bu iki darbe Ferhunde'nin emellerinde son kuvvetleri de ezdi, artık bütün dünyaya, hattâ o kâğıt parçasına küstü. Geceleri yatarken düşünmeye, hülya kurmamaya çalışıyordu. Şimdi zavallı kalbinde, her şeyi fena gösteren bir acılık büyüdükçe Ferhunde'nin omuzları daha ziyade çökerek adımları daha ziyade ağırlaşarak şakaklarında gittikçe beyaz teller çoğalıyordu.

Bir gece Hasna Hanım tiz bir kahkaha ile odasından çıkarak telâşla Ferhunde'yi çağırırdı: - Dadı! Dadı!..

Şimdi Ferhunde'ye o da dadı diyordu. Ferhunde yanlarına çıkınca Hasna Hanım'la damat bey hâlâ gülüyorlardı. Hasna Hanım dedi ki: - Dadı! Haberin var mı? Senin kismetin çıktı.

Ferhunde hayretle baktı, inanamıyordu: - A, inanmıyor musun, Dadı? İşte bey söylüyor, seni Sabit'in lalası istiyormuş.

Ferhunde hiç cevap vermedi, çevrildi ve dışarıya çıktı. Kendi kendisine mırıldaırken, arkasından işittiler: "Tamam! diyordu. Bekle bekle de lalaya var..."

Ferhunde'nin lalayı istemediğine kanaat hasıl olunca bütün kolculara, eve gelip giden kadınlara, komşulara haber verildi ki evde gelin edilecek bir çırak var. Bu günden sonra Ferhunde için yeni bir humma devresi başladı.

İzdivaç meselesi tekrar can bulmuştu, hattâ görücüler bile geldiler. Lâkin zaman-geçiyor, beyaz teller sönmeyen bir inat ile çoğalıyor ve Ferhunde hâlâ bekliyordu.

Bir gün Hasna Hanım dedi ki - Dadı! Bugün seninle nereye gidiyoruz, biliyor musun? Sabit için kız bakmaya... Ferhunde şaşırdı. Nasıl? Sabit Bey evlenecek kadar büyümüş müydü? O vakit kendi kendisine hesap etti: Sabit için yirmi ikisinde diyorlardı, düğünden dört sene sonra doğmuştu. Hasna Hanım gelin olurken yirmisinde imiş, onun küçük hanımdan iki yaş büyük olduğunu söylerlerdi. Şu halde?.. Hesabı bulamıyor, bu seneleri birbirine ilâve ederek o müthiş yekûnu keşfedemiyordu. Fakat tâ kalbinin içinde bir düğüm burkuldu.

*

Ferhunde bu düğünde de koşacak kadar kuvvet buldu. O kalabalığın arasında dolaştıkça bu defa "güveyin dadısı: güveyin dadısı" fısıltılarını işitiyordu. Bu gece odasına kapandı, senelerden beri ihmal edilerek terkolunan o artık eskimiş, sararmış, yazıları donuklaşmış kâğıt parçasını çıkararak üzerine kapandı, ağladı, ağladı...

Bu düğün de geçmiş, aylar yine fasılasız zincirini sürükleye sürükleye Ferhunde'nin saçlarına bir kar tabakası daha ilâve etmişti. Bir gece yeni güveyi gelin dadılarını içeriye çağırdılar ve yalvarmaya başladılar: Evet, lala elan rica ediyor, başlarının etini yiyor, âhır ömründe sükûn saatini onların lutfundan bekliyor... İki de Ferhunde'ye sarıldılar, sarkık yanaklarını öptüler; beyaz, artık bembeyaz saçlarını okşadılar.

Ne iyi olacaktı! Onları salıvermeyeceklerdi; onlar yine burada oturacaklar, yeni çıkacak bebeğe bakacaklardı.

Gelin Hanım gülerek: "Doğacak bebek namına değil mi, Ferhunde bacısı?.." diyordu. Evet, artık bu yeni unvana az bir zaman kalmış, birkaç ay sonra bebek çıkacak ve Ferhunde artık gelin olmaya ikna edilen Ferhunde, bu bebeğin bacısı olacaktır!..

*

Düğün günü bütün ev halkının ısrarına karşı duramayarak Ferhunde süslendi, köşeye oturtuldu; nihayet işte gelin olmuştu. Fakat saçlarını sapsarı, sırma gibi yapamamış, yapmak istememişti; çünkü onlar artık siyah değil, beyaz, bembeyaz, ipek gibi beyazdı...

FERHUNDE KALFA

Hüseyin Rahmi'nin "Ecir ve Sabır" hikâyesinde konuşma, diyalog, Halid Ziya'nın "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde ise, dış ve iç tasvir (tahlil) ön planda gelir. Birincisinde yazar kahramanlarını, konuşmalarını taklit suretiyle canlandırır. İkincisinde ise, kahramanını yazar, kendi üslûbu ile tanıtır.

Bu iki anlatış tarzı, iki hikâyedeki şahısların sosyal durumları kadar, yazarların insana bakış tarzları ile de ilgilidir. "Ecir ve Sabır" hikâyesindeki mahalle kadınları âdeta "cemaat" halinde yaşarlar, birbirlerine eşittirler ve birbirlerine benzerler. Bundan dolayı aralarında konuşma olması tabiidir. Onlar, şahsî bir hayata, bir iç dünyaya sahip olmadıkları için, konuşma, davranış ve zihniyetleri hemen hemen birbirinin aynıdır ve basmakalıptır. Yazar da zaten onların örf tarafından tayin edilen ve âdeta mekanik hale gelen davranışlarıyla alay eder.

"Ferhunde Kalfa" hikâyesinde durum çok farklıdır. Ferhunde Kalfa bir aile çevresinde bulunmakla beraber sosyal durumu bakımından, etrafındaki insanlara eşit değildir. Yazar, daha başlangıçtan itibaren, zahirî eşitlik arkasında gizlenen eşitsizliği belirtir. Efendisi, bir gün ona "evin kızı gibi" olduğunu söylemiştir. Fakat "evin kızı" olmak başka, "evin kızı gibi" olmak başka şeydir. Benzerlik aynıyet demek değildir. Yazar, bu "gibi"nin gizlediği eşitsizliği bir ayrıntı ile çok güzel belirtir. Evin kızı Hasna'ya bir bayram için meselâ pembe ipekten bir kumaş alınırsa, Ferhunde için bir yünlü yahut bir basma; fakat her halde pembe bir şey alınır. Bu suretle onun, güya vicdanı tatmin edilir. Burada benzerlik veya eşitlik, görünüşten, renkten ibarettir. Yoksa, Hasna ile Ferhunde arasında ipek ile yünlü veya basma arasındaki farka teka-bül eden köklü bir fark vardır. Hikâye baştan sona kadar bu "fark" üzerine dayanır.

Evin kızı Hasna'nın babası vardır ve zengindir. Kızına istediği şeyleri alır. Onu mesut etmek için elinden geleni yapar. Ferhunde Kalfa'nın kimsesi yoktur ve fakirdir. O da Hasna gibi mesut olmak ister, fakat kendisini saadete kavuşturacak hiç bir imkâna sahip değildir.

İçinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum, Ferhunde Kalfa'yi yalnızlığa ve bedbahtlığa mahkûm eder. Aynı sebeplerden dolayı o, çevresindeki insanlarla konuşamaz. Duygu, düşünce ve hayallerini kendi içinde gizler. Yazar olmasa, o kendi halini kimseye anlatamaz. Bundan dolayı, Ferhunde Kalfa'nın durumunu ve ruh halle-

rini anlatma görevini yazar yüklenir. "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde yazar, adeta onun avukatıdır. Kahramanın dış ve iç halini bize o anlatır. "Ferhunde Kalfa" hikâyesi, yine bir "yalnız adam hikâyesi" olan "Pandomima"ya benzer. Fakat "Pandomima" hikâyesinin kahramanı Paskal, çevresinden tamamiyle kopuk olduğu halde, Ferhunde Kalfa'nın çevresinde, yine de varlıklarını yakından hissettiği ve kaderinin bağlı bulunduğu insanlar vardır. Onun yalnızlığı, Paskal'inkinden farklı bir yalnızlıktır. Ferhunde Kalfa, başkalarıyla bir arada yaşayan, fakat onlara eşit olmayan bir insandır. Hikâye, esas itibariyle, Hasna ve ailesi ile Ferhunde Kalfa arasındaki tezada, bundan doğan farklılık ve ayrılıklara dayanır.

"Ferhunde Kalfa" hikâyesinde zaman önemli bir rol oynar. Yazar "Ferhunde Kalfa'nın bir"ânı"nı değil, bütün hayatını, yani kaderini anlatır. Hikâye adeta küçültülmüş bir romana benzer. Yazar istemiş olsa idi, Ferhunde Kalfa'nın hayatını, sosyal durumunu, duygu ve düşüncelerini, romanlarında olduğu gibi, daha geniş olarak anlatabilirdi. Konu alabildiğine genişletmeye elverişlidir. Kader fikri, geniş zamanı şart koşar. Zira burada tek ânın değil, bütün bir hayatın mânası bahis konusudur.

Ferhunde Kalfa'nın hayatı veya zamanı bekleyişlerle geçer. Hasna'nın hayatı durmadan değiştiği halde, Ferhunde'ninki hemen hemen aynı kalır. Yazar, hikâyesinde Hasna ile Ferhunde'nin hayat hikâyelerini paralel yürütür. Hasna'nın hayatında görülen her mesut değişiklikte, Ferhunde Kalfa da kendi hissesine düşen bir şeyler bekler. Fakat bütün bekleyişleri boşunadır. Hikâye "hayal kırıklığı" ile sona erer. Halid Ziya'nın romanlarının hepsi, hikâyelerinin ise çoğu bu temele dayanır.

Hayat kırıklığının temelinde aldanış vardır. İçinde bulunduğu durumu veya gerçeği açık ve seçik olarak görmeyen insan, hayal kırıklığına uğrar. Ferhunde Kalfa, efendisinin "Ferhunde de evin bir kızı gibidir" sözüne aldanmıştır. Bekleyişleri, özlemleri ve hayalleri, bu yalana dayanır. Halid Ziya'nın *Maî ve Siyah* romanında olduğu gibi, "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde de "hayal ile gerçek" birbiri ile çatışır. Çevresinin sürekli aldatıcı tavrı, Ferhunde Kalfa'nın saadet ümidini ömür boyu devam ettirir. Fakat Ferhunde Kalfa'nın kendi kendisine bakış tarzı da bu aldanışta rol oynar. Ferhunde Kalfa kendisinin güzel olduğuna inanır ve bu güzelliğin kendisini mesut edeceğini sanır. Yazar, bize onun portresini çizerken, kendisine duyduğu güveni ve farkında olmadığı gerçeği çok iyi belirtir:

"Kendi güzelliğine itimadı vardı, hattâ görücüler gelmeye başladıktan sonra küçük hanımla kendi arasında mukayeseler kurar, nispetler tayin eder, hesap neticesinde pek de iftihara medar olmayacak yekûnlar çıkarmazdı. Onun kısa kısa siyah kaşları, yumuşak, küçük siyah gözleri, pek ziyade utandığı zaman donuk bir pembe tabaka altında dalgalanan kıymiri bir rengi, geniş omuzlar altında gittikçe darlaşan gövdesiyle hoş bir endamı vardı. Bütün bunları eski kırılmış bir aynadan aşırarak odasında ihtimamla muhafaza olunan el kadar bir parçada uzun uzun tetkik ederek hükmetmişti ki, Ferhunde Kalfa öyle yabana atılacak bir şey değildi. Yalnız küçük hanımın bir şeyini kıskanırdı: sarı saçlar... Kaşlara, gözlere, tene o kadar ehemmiyet vermezdi, kendisinde bunları karşılayacak kıymetler, meziyetler bulurdu; fakat saçlar... Ah, mümkün olsa onları değiştirmek, bu kara şeyleri sarı, sapsarı, sırma gibi

yapmak mümkün olsa!.."

Ferhunde Kalfa aynada kendisinin yalnız fizik yapısını görmüştür. İçinde bulunduğu sosyal durumu aklına bile getirmemiştir. Halbuki onun kaderini tayin eden, onun sosyal durumudur. Hikâye kahramanının kendisine bakış tarzı ile hikayecinin ona bakış tarzı arasındaki farkı, burada açık ve seçik olarak görüyoruz. Ferhunde Kalfa küçük aynada yalnız kendisini görür. Yazar, onun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumu da bilir. Yukarı ki tasvirde geçen "eski kırılmış, aşırılmış ayna" ayrıntısı ile bile yazar, Ferhunde Kalfa'nın içinde bulunduğu gerçek durumu, hayat çerçevesini bize, acıklı bir tarzda hissettirir. Aynada görünen hayal, Ferhunde Kalfa'nın "ben"ini gösterir. "Eski, kırılmış, aşırılmış ayna" ise, içinde bulunduğu gerçek durumu sembolize eder. Ferhunde Kalfa'nın hayatı, bu ayna gibi kırık ve başkasına aittir.

Yazar bu "eski, kırık ayna" sembolü ile bizde bir acıma duygusu da uyandırır. Ferhunde Kalfa iyi, güzel, saadete lâyık bir genç kızdır. Çevresi ve hayat şartları dolayısıyla o, lâyık olduğu saadete ulaşamaz. Bu tezat bize onun hayatını acıklı gösterir. Halid Ziya bu bakımdan da Hüseyin Rahmi'den ayrılır. Hüseyin Rahmi, mahalle kadınlarını dıştan görür ve onların cehalet, inanç, konuşma ve davranışlarıyla alay eder. Halid Ziya kahramanına sathî değil derin bir gözle bakar. Onun içinde seven, isteyen, özleyen, iyi, asil bir ruh olduğunu hissettirir. Yazar, hikâyesini realist ve objektif bir metotla tasvir etmekle beraber, yine de Ferhunde Kalfa'ya acıdığını hissettirir. Daha doğrusu hikâyesi ile bizde Ferhunde Kalfa'ya karşı acıma duygusu uyandırmaya çalışır ve bunda muvaffak olur.

"Ferhunde Kalfa" hikâyesinde vak'a Hasna'ya görücü gelmesi, Hasna'nın evlenmesi, Hasna'nın oğlunun olması, Hasna'nın oğlunun evlenmesi ve nihayet saçları tamamiyle ağardıktan sonra Ferhunde Kalfa'nın evlendirilmesinden ibarettir. Fakat hikâyede önemli olan bu dış vak'alar değil, onların Ferhunde Kalfa'da uyandırdığı hisler, hayaller, ümitler ve üzüntülerden ibarettir. Hikâye, sosyal bir duruma dayanmakla beraber, konusu ve dokusu bakımından psikolojiktir. Dış vak'alar içte uyandırdığı akisler bakımından önemlidir.

Hasna'ya görücüler geldiği zaman, Ferhunde de "gider, ta küçük hanımın sandalyesine muvazi bir yerde gözlerini indirerek derunî bir hicapla kızarak, ta kalbinden gelen bir titreme ile elinde kahve tepsisi bekler, burada beş on dakika küçük hanımla beraber görücüye çıkmış bir kız hayatını yaşar."

Ferhunde Kalfa'nın iç yaşantısı, adeta çevresinin gölgesidir. Onun bu ruh hâlini, çarşıdan eve hanımının eşyalarını taşıırken duyduğu hissi anlatan cümleler çok güzel ifade eder. "Bunları koltuğunun altında, göğsünün üstünde taşıdıkça, sıttıkça izdivaca, nefsinde bir yaklaşma hasıl oluyor, onlardan ruhuna bir hülya kokusu, bir sadet müjdesi geliyordu."

Başkalarına ait eşyadan duyulan hülya kokusu ve sadet müjdesi, varlığın kendisi değil, onun içte uyandırdığı hisler ve hayaller... İşte Ferhunde Kalfa'nın iç dünyası... Fakat Ferhunde Kalfa, tam manasıyla "içe dönük" değildir. Tam tersine onun gözü ve kulağı dışarıdan gelen her tenbihe karşı açıktır.

"Bir gün sofrâ başında efendi ile hanım ufak bir fısıltıdan sonra Ferhunde'ye bakarak ikisi de gülümsediler, onun yüreği oynadı, gözlerini indirdi.

"O gece Ferhunde olmayacak vesileler icat ederek hep efendi ile hanımının odasına girdi, çıktı. O gülümsemenin mânasına dair bir koku almak istiyordu. Kendi kendisine 'Acaba ne var?' diyordu. Ne olduğundan adeta emindi. 'Acaba kim istiyor' diyordu."

Burada da gerçeği bilemeyişi ve yanlış yorumlama bahis konusudur. Ferhunde Kalfa, içinde bulunduğu durum icabı, gerçeği bilemez. Zira onun kaderi, kendi elinde değil, başkalarının elindedir, ona düşen sabırla beklemektir. Hattâ Ferhunde Kalfa, hülyaları yıkılır kuşkusuyla, gerçeği araştırmaktan çekinir:

"Bugünden sonra bekleme davresi başladı. Doğrudan doğruya sormaya cesaret edemez, bir küçük istifsar kelimesinin müdahalesiyle gizli emellerine nüfuz edilmesine sebebiyet vereceğinden içtinap ve sükût ederek beklerdi."

Ferhunde Kalfa'nın beklemekten, ümit etmekten, hülya kurmaktan ve kaderine boyun eğmekten başka çaresi yoktur. İçinde bulunduğu şartlar, onu bu duruma adeta mahkûm eder. Bu suretle hikayeci "dış" ile "iç" arasında sıkı bir münasebet kurar.

Yazar, hikâyesinde Ferhunde Kalfa'nın ümitlerini, hayallerini, kırgınlıklarını ayrıntılı olarak tasvir etmiş, bunu yaparken ayna, saç, çarşıdan alınan eşya gibi madde unsurları, duygu ve mâna yüklü semboller olarak kullanmıştır.

Halid Ziya, "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde "mekân" tasvirlerine yer vermemiştir. Hikâyenin esası Ferhunde Kalfa'nın ruh halleri, kaderi, geçen zaman olduğu için buna lüzum da yoktur. Hikâyede "mekân" ev içidir. Ferhunde Kalfa, dışarıya, çarşıya, hanımının satın aldığı eşyaları taşımak için gider. Onu, dış âlem ilgilendirmez de. Onun dünyası, içinde yaşadığı, arka planını görmediği veya göremediği aile çevresinden ibarettir.

Sezai'nin "Pandomima" hikâyesinde "mekân"a geniş yer vermesine karşılık, Halid Ziya'nın adeta "mekân"ı silmesi dikkat çekicidir. Fakat bu bir kusur değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde önemli olan, "mekân" değil, "zaman", "dış" değil "iç"tir. Doğrusunu söylemek gerekirse, Sezai'nin hikâyesinde de "mekân"ın belirli bir görevi yoktur. Sezai "mekân" tasvirini "şiiir duygusu yaratmak için" kullanır. Halid Ziya hikâyesinde şiirden çok gerçeğe önem verir. "Ferhunde Kalfa" hikâyesinde, hiç bir unsur, mecazlar ve benzetmeler bile süs olsun diye kullanılmamıştır, hepsi de bir duygu veya düşünceyi ifade ederler.

Halid Ziya dış ve içi, gözle görülen ve görülmeyeni tasvirde ustadır. Yeri gelince, mecazlı ifadelerle de baş vurur.

"Görücüler geldikçe ona kanatlar takılır, merdivenlerden uçarak iner çıkar"dı.

"Düğünde Ferhunde'nin şahsiyeti taaddüd etti, bir Ferhunde'den yüz Ferhunde çıktı."

"Küllenen emel ateşinin üzerinden bir rüzgâr geçmiş gibi oldu."

Fakat bu nevi ifadeler çok azdır. Ferhunde Kalfa hikâyesinde üslûp sadedir. Yazar dış veya iç gerçeği süslemeden, gerçeğe uygun olarak tasvir eder.